

«Для кожної людини найкращою мовою є його власна мова, та, з якою вона стала Людиною. Адже першою й головною функцією мови є Людинотворча функція і лише другою – комунікативна. Для кожного народу його мова є родовою ознакою, адже роль мови в націєтворенні – неперевершена. Мова є дзеркалом буття кожного народу, його душею і голосому вселюдському хорі народів»

(Олекса Різників, «Українська мова – спадщина тисячоліть»).

1. Мова як маркер культури

Ключем до розуміння своєї та іншої культури завжди була і є мова. Без володіння нею не можна створити культуру власну.

Сучасне суспільство вимагає якісного засвоєння мовного матеріалу й переконливого результату щодо опанування мовою - рідною, державною, іноземною. Поскілки наше життя перебуває в постійній комунікації , спілкуванні, перемовинах, дискусіях, то ставлення до мови, вільного та грамотного володіння нею (мовлення) є першочерговим.

Безперечно, складником загальної культури освіченої особистості й одним із найважливіших показників соціалізації індивіда є *культура мовлення*.

Процес опанування мовою та її культури пов'язаний зі здобуттям навичок правильно розмовляти й писати, точно висловлювати свою думку, активно використовувати мовні знання, грамотно застосовувати їх. Досконале володіння мовою стає важливим компонентом загальної культури особистості. Творче використання засобів мовлення повною мірою виявляє комунікативні обдарування людини, сприяє її самовираженню.

Формування культури мовлення особистості – одна з актуальних проблем сьогодення не лише філологічна, а й соціальна, оскільки певним чином пов'язана з різними видами комунікації в сучасному світі. Правильність мовлення означає добре володіння всіма нормами літературної мови. У свій час ще римський діяч Марк Тулій Цицерон писав:

«...уміти правильно говорити...ще не заслуга, а не вмiти – уже ганьба, тому що правильне мовлення, по-моєму, не стiльки достоiнство вправного оратора, скiльки властивiсть кожного громадянина». За його словами «...висловлюватися ми повиннi, по-перше, чистою й правильною мовою, по-друге, ясно й виразно, по-третє, гарно, по-четверте, доречно, тобто вiдповiдно до гiдностi змiсту». Дотримання цих правил i означає ретельну роботу над культурою мовлення.

Правильнiсть мовлення означає добре володiння всiма нормами лiтературної мови.

Що ж означає *термiн лiтературна мова*?

2. *Лiтературна мова*

Лiтературна мова – це унормована, регламентована, вiдшліфована форма iснування загальнонародної мови, що обслуговує найрiзноманiтнiшi сфери суспiльної дiяльностi людей: пресу, художню лiтературу, науку, освіту, побут тощо.

До ознак лiтературної мови належать: *унормованiсть* (наявнiсть усталених норм); *наддiалектнiсть* (не має дiалектiв); *полiфункцiональнiсть* (мова охоплює всi сфери комунікативної практики суспiльства); *унiфікованiсть* (стандартнiсть допомагає мові зберегти цiлiснiсть i єднiсть); стилістична *дефeренцiацiя* (має розгалужену стилістичну систему).

Лiтературна мова має усну та писемну форму.

Норми лiтературної мови:

- орфоепiчні (регулюють правильнiсть вимови слiв);
- акцентуацiйнiсть (регулюють правильнiсть наголошування слiв);
- орфографiчні (регулюють правильнiсть написання слiв);
- пунктуацiйнi (регулюють правильнiсть постановки роздiлових знакiв);
- морфемнi (регулюють правильнiсть вживання частин мови);
- лексичнi (регулюють правильне вживання слiв (паронiмiв, антонiмiв, омонiмiв, синонiмiв));
- фразеологiчні (регулюють правильнiсть використання фразеологiзмiв);
- морфологiчні (регулюють правильнiсть вживання граматичних форм слова);
- синтаксичнi (регулюють особливостi правильної побудови речення);
- стилістичнi (регулюють вiдповiднiсть мовних засобiв обраному стилю).

Наразі українська мова, будучи динамічною системою, розвивається й збагачується. Процес цей супроводжується усталенням, шліфуванням літературних норм.

* «Як же непросто, але ж і важливо для піднесення мовної культури навчитися розрізняти найтонші відтінки в словесній атрибутиці, доречно, до місця вживати те чи інше слово – одне із понад сотні тисяч!» (А.Бортняк).

* «Бува, дехто плутає розмовну мову з мовою загальнолітературною, які гарно сусідяться, але живуть кожна за своїми законами й нормами. Розмовна – це, так би мовити, базар, де можна почути й солоне слівце, а літературна – то вже ніби театр, де заведено добирати виразів. Літературна мова часто послуговується надбанням розмовної, але вельми ощадливо і то здебільшого в прямій мові героїв твору» (П.Федотюк).

3. Про слова з початковою буквою И

И – одинадцята буква українського алфавіту. Є також в інших алфавітах, створених на слов'яно-кириличній графічній основі, але має в них інше значення. Назва літери [**и**] вживається як іменник середнього роду: велике **И**, мале **и**. У сучасній українській мові цією літерою позначають специфічний голосний передньо-середнього рядусередньо-високого підняття, який у ненаголошеній позиції наближається до [e]: [ди(**е**)тина, жи(**е**)ву, пи(**е**)шу].

Пропозиція ввести до сучасного українського правопису норму про можливість уживання букви **И** на початку слова була чітко означена в проєкті правопису 1999р., розробленому під керівництвом В.Німчука. Проєкт передбачав таке: «У деяких словах, особливо перед приголосними **н** та **р**, на початку слова пишемо и: *инакше, иноді, инколи, инший, инакодумець, иншомовнийЮ переинакшити, инородець, инопланетянин, индик, иній, иржа, иржавіти, ирій, ирод, икати, икавка*».

Аргументами доцільності введення відповідної норми були такі міркування: «Наявність у живому мовленні слів із початковим **И**. Під впливом написання на початку слів тільки **и** руйнується фонологічна система української мови – **и** не має повноправного статусу фонемі. Класики української літератури до правописної реформи 1927 р. вживали саме **и** в зазначених випадках».

Важливо звернути увагу на варіантність окремих норм як одну з важливих редакції Українського правопису 2019 року. Наприклад: ірій і ирій, ірод і ирод.

4. **Наголос – душа слова**

*Поставиш наголос незвично –
І вже міняються слова.
Так форма вислову нова
Міня семантику магічно
(Олекса Різників, одеський письменник).*

Правильне наголошування слів створює красу рідної мови, її музичну витонченість і легкість. Наголос живе у слові, окрилює його мелодію, надає слову неповторності.

Наголос в українській мові вільний, він не закріплений в усіх словах за тим самим місцем. Крім звичайного наголошення існують ще такі наголоси: логічний (виділення важливого слова підсилювальною інформацією); фразовий (виділенням окремого слова підкреслюється завершеність висловлювання й спонукає слухача до реакції); емоційний (слово виділяється подовженням наголошеного голосного й надає різних емоційних відтінків).

Деякі слова мають подвійний наголос:

бАйдуже – байдУже, веснянИй – весняНий, доповідАч – доповідач, завждИ – завжди, дОговору – договОру, кОрисний – корИсний, маБУть – маБУть, м'Язовий, м'язОвий, наШивка – нашИвка, наТроє – натроЄ, поМилка – помИлка, прОстий – простИй, пЕрвісний – первІсний, тАкож – такОж.

Закономірності наголошування:

- числівники на -наДцять: одинАдцять, чотирнаДцять
- слова з -мЕтр: кіломЕтр, децимЕтр
- слова з -крАтія: бюрокрАтія, демокрАтія
- слова з -лОг: монолОг, діалОг, каталОг
- слова з -пИсний: літопИсний, правописний
- інфінітив на -тИ: навестИ, піднестИ, відвезтИ, везтИ, кластИ, нестИ
- котрИй, котрА, котрІ, котрЕ
- Україна, український, українець, українка.

Змінюється значення слова:

мАсла – маслА, бАтьків – батькІв, дорОга – дорогА, заводь – завОдь, білок – білОк, гОри – горИ.

Наголошуймо правильно:

аБІколи, аБІяк, аНАлог, аНЕксія, анонІм, боСОніж, віч-на-віч, всьОГО-на-всього, відступ, допІзна, завІдна, зАново, затЕпла, здАВна, здАлеку, звичайнЕнький, зОвсім, зОзла, наЧисто, новина, одІн в одІн, Оцет, осОба, плечовІЙ, позАторік, поДруга, по-новОму, попЕреду, посерЕдині, потвОєму, рівнЕнький, розумнЕнький, страшнІЙ, сьорбнУ, чималЕнький.

5. Типові помилки в слововживанні

Неправильно

Біля двох років
вважати необхідним
грошовий перевод
двічі в місяць
дякуючи підтримці
з деяких пір
з приводу святкування
не дивлячись на труднощі
до краю виснажений
в силу обставин
як говориться
вірно пояснити
на сьогоднішній день
додаткові нагрузки
йти за водою
по вашій вині
по вихідних
по вечорах
по справах
по прямому призначенню
чемпіон по тенісу
підручник по фізиці
великий по обсягу
ліки від застуди
оплатити за проїзд
на наступний день
в десять годин
по наказу
поставити в приклад
на українській мові
зробив при умові

правильно

близько двох років
вважати за необхідне
грошовий переказ
двічі на місяць
завдяки підтримці
з деякого часу
з нагоди святкування
незважаючи на труднощі
український виснажений
через обставини
як то кажуть, мовляв
правильно пояснити
на сьогодні
додаткове навантаження
йти по воду
з вашої вини
у вихідні (вихідними)
вечорами
у справах
за прямим призначенням
чемпіон з тенісу
підручник з фізики
великий за обсягом
ліки проти застуди
оплатити проїзд
наступного дня
о десятій годині
за наказом
поставити за приклад
українською мовою
зробив за умови

пропустити із-за хвороби
п'ять метрів на секунду
враження про виставу
магазин пам'ятних сувенірів
в значній мірі
викинь сміття
особиста справа працівника(документ)
по власному бажанню
книжний магазин
на слідуючий день
залізнодорожний технікум
наглядна агітація
приводити приклад
заключити угоду
втратити свідомість
в учбовому закладі
являється другом
старий друг
ставити пробіл

пропустити через хворобу
п'ять метрів за секунду
враження від вистави
магазин сувенірів
значною мірою
винеси сміття
особова справа
за власним бажанням
книжковий магазин
наступного дня
залізничний технікум
наочна агітація
наводити приклад
укласти угоду
знепритомніти
у навчальному закладі
є другом
давній друг
робити пропуск

6. *Розрізняймо*

Пароніми (від дав.-гр. («близька мова») – це слова досить близькі за звуковим складом і звучанням, але різні за значенням. Часто вони мають спільний корінь, а різняться лише суфіксом, префіксом чи закінченням. Незначна відмінність у вимові призводить до помилок, тому варто приділяти увагу вживанню малознайомих слів, додатково перевіряючи їх тлумачення.

- **Виборний**- що визначається чи обирається голосуванням (*виборна особа, виборна посада*).
- **Виборчий** – пов'язаний з виборами, з місцем, де вони відбуваються, з правовими нормами, які встановлюють порядок їх проведення (*виборча кампанія, виборчий блок, виборча дільниця, виборче право*).
- **Воєнний** – пов'язаний з війною (*воєнний стан, воєнна загроза, воєнна перемога*).
- **Військовий** – той, що стосується війська (*військова доктрина, військова частина, військова таємниця, військові маневри*).

- **Паливо** – горюча тверда, рідка або газоподібна речовина, що служить джерелом енергії(збережене паливо, заготовлі палива на зиму).
- **Пальне** – паливо для двигунів внутрішнього згорання..

Бажаємо успіхів у вивченні та вдосконаленні володіння українською мовою, виробленню мовної стійкості у робочому й повсякденному спілкуванні.

Сподіваємося, що матеріали цього онлайн- журналу допоможуть Вам у цьому.

Нагадуємо мовні обов'язки:

- Розмовляй рідною мовою – своєю і свого народу: скрізь, де її розуміють, з усіма, хто її розуміє. Не поступайся своїми мовними правами заради вигоди, привілеїв, лукавої похвали – це зрада свого народу.
- Ставлення до рідної мови має бути таким, як до рідної матері: її люблять не за якість принади чи вигоди, а за те, що вона – мати.
- Допомагай кожному, хто хоче вивчити українську мову.

Література

1. Авраменко О. 100 експрес-уроків української. Книголав, 2017.
2. Із книги: Василь Іванишин, Ярослав Радевич-Винницький. Мова і нація. Липень, 2022.
3. Хворостяний І.Г. Українська мова: лайфхаки/ Харків,2018.
4. Різників Олекса. Українська мова – спадщина тисячоліть. Київ, 2017.
5. Новий український правопис: коментарі, завдання та вправи. 5-11 класи. Вид. група «Основа», 2019.
6. Цимбал Т.В. Інтеграція на уроках української мови. Одеса, 2021.